

Az első magyar iskola-egészségügyi folyóirat

Előzmények

A 19.század derekától egyre inkább a közegészségügyi szemlélet hatotta át a magyar orvostársadalmat, amit a fokozódó urbanizáció is sürgetett. A kiegyezést követő években a prevenció, a társadalmat veszélyeztető betegségek megelőzése került az orvosi gondolkodásmód központjába. A magyar orvosokat egyre jobban foglalkoztatta a közegészségügyi helyzet rendezése. 1876-ban megszületett a közegészségügyi törvény (XIV tc.), mely állami feladatként írta elő a közegészségügy szervezetének létrehozását, és a higiénia ellenőrzését. A korabeli Európa legkorszerűbb törvénye, sok szempontból meghaladta az akkori hazai lehetőségeket, viszont lendületet adott néhány alkalmazott közegészségtani ág, köztük az iskola-egészségügy kibontakozásának. A törvény kidolgozásában részt vett Fodor József (1843-1901) is, az iskolaorvoslás „atyja”.

Fodor József az iskola-egészségügyet a higiéné önálló területének tekintette, amely az orvosi, a higiéniai és a pedagógiai elveket együtt alkalmazza az oktatásban. Az iskolai egészségügy felelőse, pedig a képzett iskolaorvos, akinek nemcsak a közegészségügyi elvek és törvények végrehajtása a feladata, hanem az egészségtan tanítása, ezzel az ifjúság egészséges életmódra nevelése is. Ezt a sokrétű feladatot azonban csak jól képzett orvosok tudták végrehajtani. Számukra első ízben 1885-ben szerveztek iskolaorvos egészségtan tanári tanfolyamot a kolozsvári és budapesti egyetemeken. A tanfolyamok hallgatói létszáma nem volt túl magas, és hiába szervezték éves rendszerességgel, nem tudták ellátni az országot kellő számú iskolaorvossal. A tanfolyamok mellett ezért fokozott jelentősége volt az önképzésnek. Ugyancsak ezt szorgalmazta az 1885-ban megalakított Országos Közegészségi Egyesület (OKE) is, amely az orvosokat és a hazai közegészségügyi állapotokon javítani kívánó nem orvosokat tömörítette, és legfőbb feladatának a felvilágosító munka megszervezését tekintette. Ennek érdekében indította 1887-ben az Egészség című folyóiratot.

Közben a Fodor vezette, 1874-ben felállított közegészségtani intézetben egy új, a higiéné iránt fogékony nemzedék nevelődött ki, köztük Rigler Gusztáv, Aujeszky Aladár, Gerlóczy Zsigmond. Gerlóczy később nagy szerepet kapott az első önálló iskola-egészségügyi periodika az Ifjúság és Egészség életre hívásában.

Az Ifjúság és Egészség

A folyóirat első száma 1898 januárjában jött ki a nyomdából, több ezer példányban. Célját alkotói a következőképpen határozták meg:

„A mi lapunk zászlóbontást jelent. Pótolni akarjuk azt a hézagot, mit eddig az iskola illetőleg a nevelés egészségügye terén naponta éreztünk. Behatóan óhajtunk foglalkozni mindazon tényezőkkel, melyek a tanuló ifjúság testére és szellemére üdvösen vagy károsan hatnak.

Élénk érdeklődéssel akarjuk kísérni a tanítót, kinek egészsége hivatásánál fogva oly sok kárt szenved az iskolában.”

A folyóiratot az OKE adta ki, szerkesztői gárdája a következőképpen állt össze: Auerszky Aladár, Riegler Gusztáv, Schuschny Henrik és Waldmann Fülöp közreműködésével szerkesztette Gerlóczy Zsigmond. Valamennyien a korabeli közegészségügy és iskola-egészségtan jeles tagjai. Számos más fórumon is képviselték a szakterületet.

Gerlóczy Zsigmond (1863–1937) orvos, egyetemi tanár, kórházigazgató. A fertőző betegségek higiénijával foglalkozott. 1921-től az Országos Közegészségügyi Tanács elnöke. Számos kiadást megérték középiskolai egészségtan tankönyvei.

Auerszky Aladár (1869–1933) mikrobiológus, az Állatorvosi Főiskolán főiskolai tanár, később a Bakteriológiai Intézetet vezetője, jelentős közegészségügyi tevékenységet fejtett ki. Ő vezette be a kutyák veszettség elleni kötelező oltását. Számos bakteriológiai munka szerzője.

Riegler Gusztáv (1868–1930) orvos, egyetemi tanár. Kutatási területe az iskola-egészségügy és balneológia. Állami tisztiorvosi tanfolyamok szervezője. Fodor József asszisztense volt. Jeles tankönyvíró, gyakorlati kézikönyvek szerkesztője.

Schuschny Henrik: (1857–1927) orvos, egyetemi magántanár. 1887-es kinevezésétől első iskolaorvosaink egyikeként száznál több tanulmányt publikált, iskola-egészségtan tankönyvet írt. Írásaiiban elsők között foglalkozott az iskolaorvos szexuál-pedagógiai nevelő szerepével.

Waldmann Fülöp orvosról kevesebbet tudunk, mintha elfelejtette volna az utókor, pedig számos iskolaorvosi témájú tanulmányt írt még a tizedik évek közepén is az iskolaorvosi tapasztalatairól, az iskolák felszereléséről.

A szerkesztőgárda összetétele és lelkesedése garanciát jelentett a lap sikeréhez. Az első számot intézményekbe küldték szét azzal a szándékkal, hogy felhívják rá a leendő olvasók figyelmét. Nem titkolták, hogy előfizetők, támogatók jelentkezését remélték. A várakozás nem maradt el, hiszen hamarosan tömegesen rendelték meg a folyóiratot. A főváros például minden iskolája számára előfizette, de számos vidéki polgári és középiskola is a megrendelők között volt. A nagy siker rámutatott arra is, hogy hiánypótló ez a tematikájú sajtótermék, és nagy igény van egy ilyen kiadványra.

A havi gyakorisággal megjelenő folyóiratszámok terjedelme nem volt túl nagy minden számban helyet kapott kettő esetleg három nagyobb tanulmány, számos rövid hír, és hirdetések melyek biztosították a megjelenés anyagi hátterét. Az első számban még egy tárca is található.

A nagy siker ellenére a folyóirat mindössze három évfolyamot ért meg. Megszűnésének gazdasági okai voltak. Az OKE akkortájt több lap kiadásával is foglalkozott, köztük az 1887-ben alapított Egészségével. Úgy tűnik az egyesület nem bírt fenntartani több folyóiratot. Az Egészség a túlélésért küzdött. Végül Gerlóczy Zsigmond az OKE Iskola-egészségügyi Szakosztályának akkori főtitkára, a lap szerkesztője, a két folyóirat összeolvasztását ajánlotta. Úgy vélte, hogy a fúzió által

céljaik, a közegészségügyi szint emelése és az egészségnevelés, jobban lesz képviselve, ugyanis az Egészség, közegészségügyi témájánál fogva szélesebb felhasználói körhöz jutott el. Így szűnt meg három évi fennállás után, 1900 decemberében az első magyar iskola-egészségügyi periodika. Az addig kéthavi periodicitású Egészség ettől kezdve havi lappá vált.

A lap szerzői

Az Ifjúság és Egészség alig több mint egy évtizeddel a középiskolai iskolaorvosi intézmény felállítása után született meg. Kezdtett egyértelművé válni, mit vár el a társadalom ettől az intézménytől. A rendkívül alacsony színvonalú iskolai higiénia, a gyermekek egészségügyi szintjét emelni kellett. Ennek érdekében fogott össze számos orvos és pedagógus. A mintegy 40 szerző között neves orvosokat, elemikben, polgárikban, középiskolákban és képzőkben dolgozó tanárokat, igazgatókat találunk. Többségük egyműves szerző volt, negyedük azonban több cikket is publikált. A többcikkes szerzők között található a lap szerkesztői, különösen Gerlóczy, aki 12 és Aujerszky, aki 7 írást jelentetett meg a lap három éves fennállása alatt. Viszonylag sokat írt még Riegler és Schuschny is. Mellettük több ízben is megszólaltak Leszner Rudolf dunántúli vidéki orvos és dr. Lantos Emil.

A szerzők sorában találjuk Fodor Józsefet. Fodor az első szám bevezető írásában fejtette ki gondolatait az iskola-egészségügyről. Többször nem tűnik fel a szerzők sorában, ami az életének utolsó éveiben megszorodott magánéleti gondjaival magyarázható. Írt a lap hasábjain a Fodor tanítvány Bexheft Ármin, higiénikus orvos is, aki számos helyen publikált iskolaorvosi kérdésekről. Feltűnt a szerzők között Juba Adolf iskolaorvos, egészségtan tanár, aki 1910-ben az iskola-egészségügyből magántanári képesítést szerzett. A szintén Fodor tanítvány Nékám Lajos, bőrgyógyász mellett szerepel még a szerzők között néhány tanár is, pl. Megyeri Károly gyogyopedagógus, vagy Pataky Béla csékúti tanító, aki a szerkesztőktől elismerő és bátorító szavakat is kapott írásáért. Publikált szigorló is az újságban, neve Kovács Ernő.

Az Ifjúság és Egészség tartalma

A lapban megjelent írások széles palettát öleltek fel, és tükrözték a korszak jellemző iskola-egészségügyi problémáit. A korszak fő kérdése az iskolaorvosi rendszer kialakítása, az iskolaorvosi státuszok meghonosítása, feladatainak körülhatárolása volt. Ennek megfelelően több írás foglalkozott ezekkel a témákkal. Emellett jelent meg kitekintés a külföldi iskolai helyzetre összehasonlítva azt a hazai viszonyokkal. Riegler svájci, Schuschny madridi tapasztalatairól számolt be.

Központi kérdés volt a korszakban a személyi és épület higiénia kérdése. Ennek megfelelően számos írás foglalkozott az épületek felszerelésével, és az iskolák egészséges működtetésével pl. a rossz levegő - szellőztetés kérdésével. A szemérmes cím mögött „Nem ocsmány ami emberi” például Riegler árnyékszék történeti tanulmánya húzódik, de jellemzi a korszak szokásait Bexheft „Új köpöedények az iskolában” című írása is.

A személyi higiénia területén a legfontosabb kérdés akkoriban a tisztaság iránti igény felkeltése volt, amit egy a fürdésről írt cikk is képviselt. Érdekes vita bontakozott ki Leszner Rudolf cikke nyomán a kézfogás veszélyeiről. Lantos Emil pedig cikksorozatban foglalkozott a női öltözéssel, köztük az olyan egészségtelen viselettel, mint a fűző használata.

Ugyancsak központi kérdésnek számított a 19. század végén a fertőző betegségek megismertetése és az ellenük való védekezés módja. Talán a főszerkesztő érdeklődési területének is köszönhető, hogy bőséges cikkanyagot találunk ebben a témában. Gerlóczy 11 részes sorozatot közölt a leggyakoribb fertőző betegségekről, köztük elsősorban a gyermekbetegségekről. Aujerszky kedvenc szakterületéről a veszettségről közölt tanulmányt „Az Ilus kutyája” címmel. A bőrgyógyász Nékám Lajos pedig az iskolában tetten érhető hajbetegségeket mutatta be.

Számos írás foglalkozott egyéb, gyakran előforduló bajokkal, ilyenek a trachoma, a nátha, az idegesség és a fejfájás. Megjelent a lap hasábjain a gyerekeket veszélyeztető gondatlanságból adódó balesetekről készült írás.

Viszonylag kevés szó esett az egészséges táplálkozásról (két Aujerszky cikk) és fogászati, szájhigiéniai kérdésekről (egy írás). Jelentőségéhez mérten alig kap teret a tbc elleni küzdelem. Ezt a témát mindössze Szontagh Felix és Kuthy Dezső – aki utóbb a téma elkötelezett szószólójaként vált ismertté – cikke képviselte.

Jó néhány írás témája az egészségtan tanításának kérdése, köztük milyen iskolatípusokban legyen kötelező a tantárgy, illetve mit tartalmazzon a tanterv. Számos cikk jelent meg a lapban egyéb pedagógiai témákról, pl. a készségi tárgyak oktatásának és a tanulásuk alól való felmentésnek a kérdéseiről, mulasztásokról, a testi fenytésről, a túlterhelésről. Megyeri Károly tollából jelent meg írás a gyermekek tanulási módjáról, de zenéhez fűződő jó viszonya tükröződik két cikkében is. Egyikben az ének és egészség viszonyát taglalja, másik pedig a „Szellemi és testi túleröltetés a zongoratanításban” címmel jelent meg.

Már a 19. század végi szaksajtóban találunk cikkeket gyógytorna és gyógypedagógia témában is: pl. Kelen István „A tanuló ifjúság és a gyógygimnasztika”, Sümegi József: „A geringörbület fejlődése és megakadályozása.”

Viszonylag sok írás foglalkozik a devianciákkal. Kiemelkedik a sorból Leszner Rudolf, aki „Az ördög bibliája” és „Szeszes italok és ifjúság” címmel több cikket is írt. Waldmann az iskolás gyermekekre leselkedő erkölcsi veszélyeket vette számba. Úgy látszik már akkor is létezett öngyilkosság a fiatalok körében is, amit Torday Ferenc „A lúgmérgezés gyermekkorban” című írása bizonyít.

A szexuális kérdések taglalása is megjelent a folyóirat témái között. Jenő Sándor tanító az önkielégítésről szóló „A gyermekek egy korai titkos betegségéről” – a korszak felfogását tükröző – című cikke kisebb vitát is kiváltott.

Új téma a századfordulón a lapok hasábjain az üdülés, nyaralás testmozgás kérdése, mely addig csak a felsőbb rétegek kiváltsága volt. Iskolaorvosaink pl. Erdődy Imre buzdítják az iskolásokat a sportolásra, köztük az olyan téli testmozgásra, mint a korcsolyázás. Bexheft tanácsokat adott a kirándulások kivitelezéséhez. Hankó Vilmos „A fürdő és a nyaralóhelyek megválasztásához” című írása pedig egy új szokás a nyaralás gyakorlásába vezette be az érdeklődőt. Klein Fülöp a lap hasábjain mutatta be az új fővárosi szünidei gyermektelep életét.

Rendszeres beszámolókat adtak az Iskolaorvosi Szakbizottságban történt eseményekről, hírekről.

Összegzésként elmondható, hogy büszkék lehetünk a változatos témákat felölelő első hazai iskolaorvosi szaklapunkra, melyben fennállása alatt 80 nagyobb tanulmány jelent meg. Hasonló tematikájú periodikára nem sok példa akadt világszerte sem. Az önállóság megszűnése után, bár az Egészség teret adott iskola-egészségügyi publikációk megjelentetésének, jóval kevesebb írás látott napvilágot a témában. További gondot okozott a megjelent publikációknak a szóródása, különböző szakterületek lapjaiban.

A témák egy része ma már megmosolyogtató, de a több mint egy évszázad előtti közegészségügyi viszonyok között nevelni kellett olyan dolgokra is, ami ma már természetes.

Az iskola-egészségügyi önálló szaksajtó újabb fényes korszaka 33 év múlva jött el, amikor a következő nagy iskolaorvosi nemzedék életre hívta az Iskola és Egészség című periodikát.

Felhasznált irodalom

1. Ifjúság és Egészség: Iskolaegészségügyi folyóirat. Szerk Gerlóczy Zsigmond. Bp. 1898-1900. Szent László könyvnyomda.
2. Kapronczay Károly: Magyar orvoséletrajzi lexikon. Bp. 2004. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. 411 p.
3. Kapronczay Katalin: A magyar orvosi szaksajtó, könyvkiadás információs rendszer. In: Kapronczay Károly: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. Bp. 2001. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. 213-232. p.

Von 1885 wurde über die Stellung für Schulärzte in den ungarischen Mittelschulen angeordnet. Die Schulärzte wurden an den Kursen gebildet. In ihrer Weiterbildung wurde die Zeitschriften eine wichtige Rolle gespielt. Die erste Fachzeitschrift für die ungarische Schulärzte („Jugend und Gesundheit“) wurde im Jahre 1898 gegründet. Während ihrer dreijährigen Existierung wurde mehr als 80 Artikel über die kurrente Themas der Gesundheit von 40 Autoren erschienen.